

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE, író

Aranykézutca

Mindenkinek van olyan könyve, amit magával vinne egy lakatlan szigetre, a Holdra, Szibériába, becsúsztatva nyomdász öregapjától örökölt vulkánfiber kofferjébe a hamuban sült pogácsa, a váltás fehérenemű, meg a kabátgallérba varrt Ferenc József aranykoronások mellé.

Én az *Aranykézutcai szép napokkal* indulnék útra, az első kiadással. Amit kézzel szedett ólombetűkkel és Major Henrik fába metszett, groteszk és költői rajzaival illusztrálva 1916 nyarán nyomtak Tevanéknál, Békéscsabán. Akkortájt nagyapám volt a mettőrjük – a szedést és tördelést irányította – így jutott hozzá a könyv, a bibliofil *Amatőr sorozat* második darabja, melyhez a háború miatt nem hollandi, csak hazai merített papírost használtak, ám így is legenda lett belőle, hetek alatt elkapkodták. Hihetetlen, de a frontra is került belőle: „áldás itt a harctéren egy ilyen könyv, amelyiktől olyan szépeket tud álmodni a szegény katona...” – hozta le a Pesti Napló egy tűzérzészlős levelét, és a Magyarország, A Hét, Az Újság, a Pesti Napló, A Cél, meg a többi korabeli lap kritikusa lelkesedve köszöntötte az új művet, dicsérve tartalmát és külcsínt egyaránt. (Csak Az Élet tollnoka szólította fel Krúdyt, hogy „temesse el végre-valahára Szindbádöt, a Nagybotost és társait.” Szerencse, hogy nem lett foganatja!) A szerző elragadtatott levelet küldött a kiadónak: „El vagyok bűvölve. Ezt a szépséget sohasem reméltem... Ön varázsló, Uram. Szeretném megcsókolni a munkásai kezét” – és bár a tollat tartó, valamint a betűszedő kéz rég porrá omolt, az *Aranykézutcai szép napok* irodalmi műként és a maga kézzelfogható, anyagi mivoltában egyaránt halhatatlan lett, varázsa nem kopott meg száz esztendő alatt, a huszadik századot átvészelt példányai aukciókon a kikiáltási ár többszöröséért cserélnek gazdát.

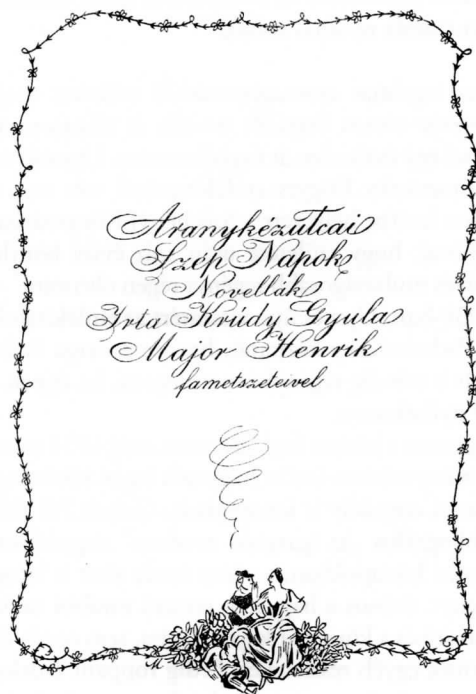
A nagyapámtól örökölt kötet lapjainak barnult elefántcsontszíne, levendulával, dohánnyal elegy időszege és édes, bizsergető tapintása volt, mint estvére a reggel borotvált férfiarcnak. Pergamen borítóján vér és veresbor hagyott nyomot, hol a cilinderes gavallér és a florentin kalapos dáma fölött az aranykéz látszik, és a régies betűkkel írott cím is fölöttük kacskaringózik (egykor ko-

vácsolt vaskonzolon függött a cégér a róla elnevezett pest-budai sikátor és a Régi posta utca sarkán álló fogadó falán, zörögve a jeges dunai szélben, mint ama *borbélytányérok* *Don Gundrosz verseiben*). Nem véletlen az egybeírás, az *Aranykézutca az aranjúezi szép napokra* rímel, a schilleri szállóigére, ami magyarul szól a legszebben, hiszen a spanyol királyok tavaszi lakhelyéről csak a mi nyelvünk asszociál az aranyra.

Bizony, aranyidő, az aranykor fénylik a könyv lapjain – háború idején felértékelődik a béke –, egy soha nem létezett, fanyar huszadik századi felhangoktól kísért, édes-bús biedermeier világ, amelynek festett kulisszái, romantikus díszletei – mint Vojtina *égi mása* – hitelesebbek a valóságnál, s közöttük egyszer lángoló szenvedéllyel, másszor rezignált fásultsággal ír, él, szenved és szenvedeg, szeret, hazud, ölel, csal és csalatik a negyvenedik életéhez közeledő, divatos elbeszélő író, K. Kázmér – Macsódnán, Pankotai, Rezeda, Nagybotos Viola, Emléki – alias Szindbád és Krúdy Gyula, aki *A vörös postakocsin* utazva a *Palotai álmok* után az *Aranykézutca*ban tér le végérvényesen a nagy előd taposta, mikszáthi útról; itt rúgja le magáról végleg a kinőtt göncöket, dobja el a bonyodalmas, hosszú történetet, a szerteágazó cselekményt, és Proust regényfolyamának indulásával párhuzamosan megszületik Baránszky Jób László szavaival „élményidő szerkezetű prózája, a magyar és az európai egyidejűség különös esete.”

Persze, Krúdynak nem kell teába mártott madeleine sütemény az emlékezéshez, anélkül is könnyedén cikázik múlt és jelen között, megidézve a múltó időt, az eliramló életet, az emlékek és álmok áradását a drága nőkkel: Estellával, az aranyművesnével; Setétkével, kit „csak estve látnak a férfiak”; a halott Eszterfi Eszterrel – lábán atlaszcipőcske, „amilyenben a lányok az első bálba mennek”; Irmafyval, a segédszínésznővel; Melléki Idával, Szerafinnal, a zöldharisnyás nővel, Florentinnel, Rozálival, színekkel, ízekkel, éteri illatokkal, földi szagokkal és szavakkal, mágikus szavakkal, melyekből Kosztolányi vagy húszat idéz:

„Delnő... gavallér... rabló... énekesnő... gyilkos... aranyművesné... kékfestő... köcsögkalap... bőrbekecs... csipkefodor... fátolyfoszlány... kakasosóra... mézespálinka... torony... csóka... jegénye... dér... parfüm... sárkányfejes erkély...” és a „szavak fetisiztájá”-nak nevezi Krúdyt.

Az *Aranykézutcában* elvegyül a múlttal a jelen, idők és terek járják át egymást. Vörösmarty jön a Csigából, hol „korunk írói álarcot viselő orgyilkosai gonosz megjegyzésekkel kísérték a novella megjelenését”, a Váci utca kövein Sevillát járja a különc Lauka Gusztáv, és egy őszi éjszakán, midőn „elrepül az utolsó vadlúd Budapest felett”, Pankotai mellbeteg kisasszonya meghal, mert a világháború miatt nem utazhat el Egyiptomba.

Több, mint hat évtizeddel ezelőtt kamaszlányként szerettem bele az *Aranykézutcai szép napok* 1916-os kiadásába, mikor az alvajáró biztonságával elsőnek vettem le a polcra nyomdász nagyapám rám hagyott könyvei közül, bár ismeretlennek találtam a szerző nevét (akkor, az Úr 1952-ik esztendejében Krúdy nem volt tananyag az iskolákban), de törődtem is ezzel, mikor már az *Előhanggal* megigézett.

Úgy olvastam, ahogy a verseket szokás, egész bekezdéseket tanultam meg betéve, az udvarlóimtól kapott virágokat könyvjelzőként préseltem le lapjai között, és a párnám alá tettem éjszaka. Mikor pedig ellopták a barátnőmtől, kinek egy könnyelmű pillanatban kölcsönadtam, úgy sirattam el, mint titkos vőlegényemet.

A könyv elveszett, de a szerelem maradt. Éjszakánként hunyorgó szemmel böngészem a világhálót antikvár példányok után.

THIMÁR ATTILA, irodalomtörténész

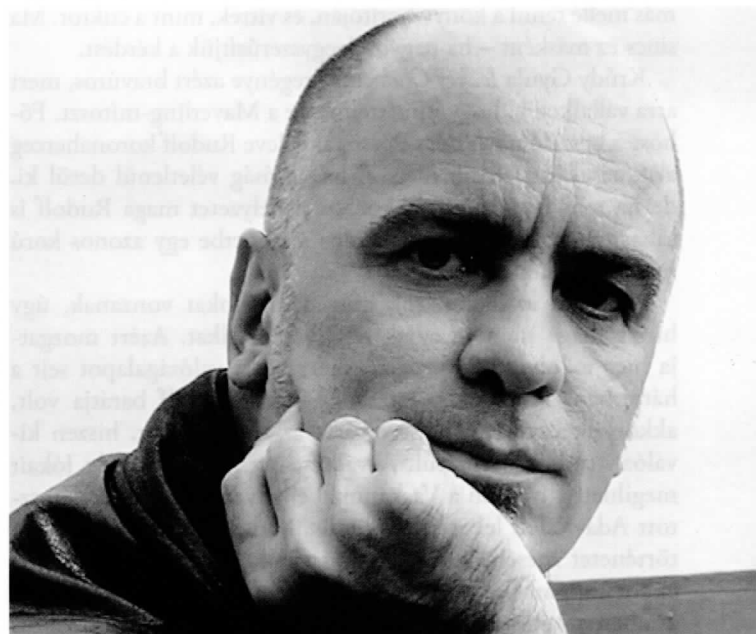
A nosztalgiazás főhercege

Fiatalabb koromban rengeteg Krúdy-regényt, elbeszélést olvastam, belebolondultam az almáriumos, csipkefüggönyös, halcsontfűzős nosztalgijába. Később, amikor jobban kiismertem az író világát, rájöttem azokra a trükkökre, amelyekkel legtöbb olvasóját pillanatok alatt el tudta szédíteni. A legfontosabb, hogy minduntalan egy félmúlt régiség történeteire utal – viszont a világ, amelyet ábrázol, sohasem létezett. Nem volt ilyen Magyarország, noha sokan vágytak rá, s ő ezeket a vágyakat nagyon ügyesen a múltba fordította vissza. Ezzel, mint egy igazán finom szilvapálinkát, lepárolta a nosztalgiazás igazi magyar formáját: visszavágyást olyasmibe, ami sohasem volt.

A nosztalgiazásban kedvencem a *Boldogult úrfikoromban* című regény nagy tablója volt, amelyen felfedezzük a fővárosi

kisemberek különféle típusait. A Bécs városához címzett sörház sűrű levegőjében sorra jelennek meg azok az alakok, akik tipikus lecsúszott egzisztenciák, kiüresedett személyiségek, akiknek jövőjük már alig van, s ezért leginkább a múltból, emlékeikből élnek. Azokból az anekdotákból, amelyeket végtelen hosszúságban mesélnek egymásnak a regény során. A sörházban eltöltött nap leírásába Krúdy beleszővi az idő múlásának kacskaringós rajzát, a mondatok árnyékos zezugaiba azokat a kis titkokat, amelyeket csak az itteni lakosok ismernek. Saját külön világát teremti meg így, hiszen Pest ilyen formában, ennyire sűrűn és fojtón sohasem volt érzékelhető, mégis minden szereplőjében felismerünk valakit ismerőseink közül, majd minden mondatában olyan fordulatok bukkannak elő, melyeket azóta is használunk a szlengnyelvben. A szereplők Pista elnök úrtól kezdve Plac kereskedőig vagy Tokió lovagig mind különböző nyelvi világban élnek, s talán itt mutatkozik meg leginkább Krúdy zsenije, hogy ezt a nyelvi kavalkádot össze tudja gyúrni egy egységes művé, egy folyamatos beszédfolyammá. Ehhez persze szükséges a speciális narrátori pozíció (mindent tudó és mindenható is egyben), de szükséges a hatalmas nyelvismeret is, amely az egyes stílusrétegeket, sőt különleges közösségi nyelveket is egészen pontosan ismeri. Sőt a szakmai szókészletet is – akár a borotválásra, akár az étkezésre, akár a felszolgálásra vonatkozik.

Krúdy titka ebben a hihetetlenül nagy nyelvismeretben rejlik, ezzel tudja mágnesként magához vonzani olvasóját, aki végül mindent feledve elmerül, eltűnik az ő világában.

KONTRA FERENC, író

A lázadó királyfi

Rudolf trónörökös története máig foglalkoztatja a közvéleményt, a művészeket is. Több száz könyvet írtak róla, igazi kincsesbányája a lélekkutatóknak. A mayerlingi tragédiáról pedig számos elmélet kapott szárnyra. Rudolf sorsa azért lehet máig annyira érdekes és inspiráló, mert habzsolta az életet, és harmincévesen úgy halt meg, hogy ötvennek nézett ki, mint Dorian Gray.

A trónörökös most azért került újra a címlapokra, mert a Nagy Háború kitörésének centenáriuma ez a történet ismét

aktuális lett. Már nem is a titkokat próbálják megfejteni, inkább arról az utópiáról beszélnek: ha a republikánus elveket valló Rudolfnak sikerült volna véghezvinnie a monarchia átalakítását, az Európa történetét is más irányba vihette volna. Abban is egyetértenek, hogy Ferenc Ferdinánd intellektusa a nyomába sem léphetett Rudolfénak. Regényes egybeesés, hogy éppen 25 évvel később Sarajevóban vele is egy golyó végzett.

A rejtélyes Rudolf trónörökös, Jókai Mór egykori barátja a századforduló ködlovag-irodalmának egyik kulcsfigurája lett. Krúdy Gyula több művében is felbukkan. Méltó emléket állít neki 1917-ben írott, *Őszi utazások a vörös postakocsin* című művében, amelyben azokról a vadászatokról, titkos tivornyákról ír, amelyeket Rudolf tiszteletére rendeztek. Itt olvashatjuk a következő mondatot is: „A mű, amelynek kidolgozásába fogott Rezeda Kázmér úr, ezt a címet viselte: *Rudolf királyfi megjelenése Észak-Magyarországon*.”

A századforduló magyar irodalmában gyakoriak voltak az alteregók, a doppelgängerok, az alakmások és az énkettőződés. Egyrészt a pszichoanalitikus iskola következményeként jelennek meg az írók fikcionált lélektani alakmásai, másrészt a legendák túlélői is lehetnek regényhősök. „Ami fennmaradt róla: jóformán a képzelet, amint látjuk visszatérni néha halottainkat” – írja az *Al-Petőfi* című regénynek előszavában Krúdy 1922-ben.

Ekkorra már több száz könyvet írtak Vecsera Mária és Rudolf trónörökös édesbús románcáról, szó szerint terítették velük a vásári ponyvákat. Elég volt a két jól ismert arcképet egymás mellé tenni a könyv borítóján, és vitték, mint a cukrot. Ma sincs ez másként – ha nagyon leegyszerűsítjük a kérdést.

Krúdy Gyula *Jockey Club* című regénye azért bravúros, mert arra vállalkozik, hogy újraértelmezze a Mayerling-mítoszt. Főhőse a beszélő nevű Bécs Rezső, aki eleve Rudolf koronaherceg alakmásaként jelenik meg. A hasonlóság véletlenül derül ki, de ha már így alakult, akkor ezt a helyzetet maga Rudolf is kihasználja, így kerül a kalandos történetbe egy azonos korú budapesti fiatalember.

Ahogy az alakmások más alakmásokat vonzanak, úgy húzza maga után az egyik rejtély a másikat. Azért mozgatja meg az olvasó fantáziáját, mert némi valóságálapot sejt a háttérben. Ha tudjuk azt, hogy Jókai Rudolf barátja volt, akkor elképzelhető, hogy olvasta az *Aranyembert*, hiszen kiválóan tudott magyarul. A vadregényes sziget, amely Jókait meghihlette, nyilván a Vaskapunál elhelyezkedő, azóta elárasztott Ada-Kaleh lehetett. Különös módon az Ál-Rudolf ezt a történetet meséli el Vecsera Máriának. Rudolf pedig éppen ekkor toppan be egy borítékkal, amelyet Jókaitól kapott, és amiben a honoráriuma van: „egy darab százforintos bankó”. Az *Osztrák–Magyar Monarchia Írásban és Képen* című „folyóiratban” közölt írásáért kapta. Tudjuk, hogy ezek a füzetek később reprezentatív könyvsorozattá álltak össze. Az első négy kötetet Rudolf adta ki.

A szövegben megjelenő mozaikkockák mesteri elrendezéséből is látszik, mekkora szerepe van Krúdynál a koincidenáknak, a fikciónak és a valóságnak.

A mai olvasó talán csodálkozva olvassa végig, hogy Rudolf, az Ál-Rudolf, Vecseráné és Vecsera Mária egy édeni nyári hónapot tölt a mayerlingi vadászkastélyban. Az özvegy báróné kedélyesen befőzi a paradicsomot, majd lekvárt főz, lánya eközben valóban a Senki szigetén érzi magát, ahova semmi gonoszság nem érhet el. A koronaherceg pedig segítkezik a meszelésben.

Rudolf királyfi (wikimedia.org)

A történet persze még a fikcióban is rosszul végződött: „Pisztolygolyó ölte meg mindkettőjüket.” Gyorsan javítsuk ki, mert revolvorgolyó volt az, még akkor is, ha egy regény sosem feleltethető meg a valósággal.

Mégis a regény erényeit kell ezúttal kiemelni sok más Rudolfról szóló könyvvel szemben, amelyek nagyon egysíkúan mutatják be. A trónörökös szinte minden könyvben úgy jelenik meg, legyen az lektúr vagy tudományos lélektani elemzés, mint aki sorsszerű búskomorsággal menetel a saját végzete felé, melyet jórészt magának köszönhet, és ehhez a példatár legszélesebb palettájáról válogatják össze az intő előjeleket. Ez a determináltság egysíkúvá teszi egy rendkívül színes és kivételes műveltségű egyéniség jellemrajzát. Rövid életének ugyanis több különböző szakasza volt, amelyeket méltatlan utólag egybeamosni.

Krúdy Gyula később *Jókai barátja, a boldogtalan Rudolf királyfi* című hosszabb írásában már utalást tesz arra, hogyan fonódik össze a bűnügyi, a szerelmi és a politikai történet ebben a megfejthetetlen tragédiában, és arra a megállapításra jut, hogy Rudolfot a bécsi udvar „tette el az útból”, mert szerette a magyarokat. „Nem lett író Rudolf; igaz, hogy király sem lett belőle, ama konok öregúr miatt, aki egy fertályóránnyira sem szűnt meg uralkodó lenni; regényhős lett belőle, akinek sorsát két-három nemzedék könnyezve olvassa. Az utolsó romantikus embernek lehetne őt mondani...” Túlzás lenne Rudolfot írónak nevezni, arról azonban ne feledkezzünk meg, hogy két

könyve népszerű volt a magyar olvasók körében is: az *Utazás Keleten*, Brankovics György fordítása 1883-ban, a *Tizenöt nap a Dunán*, Paszlavszky József fordítása pedig 1890-ben jelent meg Budapesten, mai szemmel is jó stílusérzékről tanúskodnak.

Krúdyt időnként magával ragadja a mondatok lendülete, és Rudolfról paradox módon ugyanannak a jellemzésnek az ellenkezőjét is leírja: „homlokán megjelöltetett, hogy boldogtalan szerelem miatt fog meghalni”, majd meg is cáfolja, amit állított: „Nem volt ezen a szőke fiatalemberen semmi sem feltűnő, amely előre megjövendőlte volna sorsát. Balgaság azt hinni, hogy valamely jelt viselnek a homlokukon azok, akik erőszakos halállal múlnak el az életből.”

Feltételezése, hogy „nem volna csodálni való, ha ez előkelő úriember után verseket találtak volna”, helytálló, mivel valóban maradtak fenn versei gyermekkorából és utolsó éveiből is.

„Csaknem negyvenesztendősek” voltak az események, amelyeket Krúdy még egyszer felelevenített *Rezső királyfi* című írásában. Utalva a Bécs Rezső alakjára, akit eleve azért kereszteltek így, miként annyi más fiúgyermeket is Magyarhonban, mert Rudolffhoz a születésétől kezdve nagy reményeket fűztek.

Meglepődve olvassuk, hogy ezt követően Krúdy merengve teszi fel a kérdést: „Nem tudom, hogy áll-e még a mayerlingi vadászkastély, ez a mélabús lak, amely talán legszomorúbb hely volt mindama kastélyok között, amelyekre császári koronákat, régi és új uralkodók névbetűit alkalmazták az építészek.” Meglepődünk, hova lett a fikcióiban is pengeélesen pontos Krúdy, aki 1917-ben az *Őszi utazások...*-at írta hasonló témára, 1926-ban viszont már egy elemző publicisztikában kínos ennyit té-

vedni. A mai olvasó előtt sem ismeretlen, hogy a vadászkastélyt a császár leromboltatta, a bontást Rudolf temetésének napján már megkezdték. Az egyik helybeli család máig őriz egy tenyérnyi tapétát, amit az egyik csákányozó bontómunkás tett el a zsebébe. Akkor is, most is sokan zárandokolnak a Bécshez közeli Mayerlingbe. Eszeveszett gyűlölet kellett hozzá, hogy fia személyes holmiját is elégettesse az apa az udvaron. A vadászkastélyon egyébként „császári koronákat, régi és új uralkodók névbetűit” sem lehetett látni, mivel maga Rudolf építtette a saját elképzelései szerint. Fényképek és rajzok is fennmaradtak róla. Ilyesfajta heraldikákat, főleg amelyek az apjára emlékeztették, Rudolf nem is tűrt el személyes környezetében.

Ugyanebben a bekezdésben olvashatjuk, hogy „ketten voltak abban a földszintes szobában, és mind a ketten meghaltak”. De a halottas szoba az emeleten volt.

Végül azon töpreng Krúdy, hogy mi adhatta „Rudolf kezébe a fegyvert, hogy a mayerlingi lakban egy téli éjszakán végezzen szerelmével, Mária bárókisasszonnyal, valamint önmagával is – mialatt a szarvasagancsokkal ékesített ebédlőben az úriemberek duhajkodtak”. Bárcsak duhajkodtak volna, legalább lettek volna az eseményeknek szemtanúi. A történet éppen attól olyan rejtélyes, mert senki sem volt a közelben. Még a császár máskor elmaradhatatlan besúgóí sem.

Krúdy zsenialitását, eredeti hangját, első könyveinek megjelenését a korabeli kritika jórészt lelkesedéssel fogadta, később azonban, a kötetek felszaporodásával egyre többen figyelmeztettek a pongyolásokra is. Most egy konkrét tematikai vonal mentén haladva hoztunk példákat mindkét megítélésre.

KEREKES ELEK, festőművész

Kerekés Elek festménye (Fotó: Gombos László)